

**รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน
เพื่อพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของผู้ดูแลเด็กในท้องถิ่นเขตภาคตะวันออก
Learning Povision Model Based on The Experience-Based Approach
for Promoting Teaching Competency of Child Care Teachers
in The East of Local Organization**

วรลั ถนนชาติ, ญาณิศา บุญพิมพ์, นภัส ศรีเจริญประมง
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน เพื่อพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของผู้ดูแลเด็กในท้องถิ่นเขตภาคตะวันออก และเพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของผู้ดูแลเด็ก ผู้เข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้ คือ ผู้ดูแลเด็กในเขตจังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด จำนวน 30 คน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมี การแทรกแซง ประกอบด้วย 2 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 การพัฒนา ต้นแบบการจัดการเรียนรู้ ช่วงที่ 2 การทดลองใช้ต้นแบบการจัดการเรียนรู้ และช่วงที่ 3 การวิเคราะห์ และปรับปรุงแบบการจัดการเรียนรู้ ระยะที่ 2 การสรุป นำเสนอ และถ่ายทอดผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน มีขั้นตอนการดำเนินการประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ประสบการณ์ 2) สะท้อนความคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และอภิปราย 3) สรุปอ้างอิง 4) ประยุกต์ใช้ /ทดลองใช้ในสถานการณ์ ต่างๆ 2. การปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนรู้ พบว่าหลังจากทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน ผู้ดูแลเด็กมีสมรรถนะทางการสอน ในด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ เพิ่มขึ้น

คำสำคัญ : รูปแบบการจัดการเรียนรู้, แนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน, สมรรถนะทางการสอน

Abstract

The propose of this research was to develop a learning provision model based on the experience-based approach for promoting teaching competency of child care teachers in the east of local organization and to study knowledge about the development of teaching competency of child care teachers. The research participants were 30 child care teachers providers in Chanthaburi, Rayong and Trat. This study was a qualitative research with intervention. The research consisted of two phases : Phase I, the development of learning process consisting of three steps : (1) construction of the initial process, (2) preliminary field study of the process, and (3) analysis and revision of the process and Phase II, the conclusion, presentation and review of the research results.

The finds were as follows : 1. The learning provision model based on the experience-based approach consisted of four steps : 1) experience 2) reflection, exchange experiences and discussion 3) generalization 4) Application/experimentation. 2. After the field used the learning provision model based on the experience-based approach, child care teachers have increased teaching competency in knowledge, skill and attributes.

Keywords : Learning provision model, Experience-based approach, Teaching competency

บทนำ

เด็กปฐมวัย คือ ทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญกับการพัฒนาประเทศ เด็กปฐมวัยควรได้รับการศึกษา และการอบรมเลี้ยงดูในทางที่เหมาะสม ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งครอบครัว โรงเรียน และชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงวัยนี้เป็นช่วงเวลาที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่สุดของการพัฒนาสมอง คือ ช่วงเวลา 5 ปีแรก ของชีวิต เพราะถือว่าเป็นช่วงอายุที่มีอัตราของพัฒนาการสูงสุด ด้วยเหตุนี้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้เลี้ยงดูเด็กต้องมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาเด็กในช่วงนี้ ให้การอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ที่สนองต่อธรรมชาติพัฒนาการของเด็กแต่ละคนตามศักยภาพภายใต้บริบทสังคม วัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ด้วยความรักและความเข้าใจของทุกคนเพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

แต่ทั้งนี้จากรายงานวิจัยและการศึกษาพัฒนาการและความสามารถของเด็กปฐมวัยในยุคปัจจุบันพบว่า เป็นที่น่าวิตกและถือเป็นวิกฤติของเด็กปฐมวัยเนื่องจากข้อเท็จจริงจากการประเมินสถานการณ์และทดสอบพัฒนาการอย่างคัดกรองในเด็กปฐมวัย พบว่าโดยภาพรวมเด็กปฐมวัยมีแนวโน้มพัฒนาการล่าช้าในทุกๆ ด้าน และพบว่า สมองเด็กแรกเกิดไม่มีปัญหา แต่พอถึงอายุ 6 ปีระดับไอคิวเด็กไทยต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของโลกเกือบร้อยละ 20 และเด็กอายุ 0-3 ปี ที่ได้รับการบริการจากสถานรับเลี้ยงเด็กพบว่าสถานรับเลี้ยงเด็กส่วนใหญ่ยังด้อยคุณภาพทั้งในด้านการบริหารและการจัดการ โดยเฉพาะมาตรฐานคุณภาพที่เหมาะสม รวมทั้งยังมีการกำกับดูแลคุณภาพมาตรฐานอย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง และศูนย์เด็กเล็กยังขาดคุณภาพในเรื่องวิธีการเรียนรู้ของเด็ก จิตวิทยา และพัฒนาการของเด็ก รวมทั้งขาดการกำกับดูแลคุณภาพมาตรฐานศูนย์เด็กปฐมวัยอย่างเป็นระบบ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 41 บัญญัติให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อมความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น ซึ่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งจัดการศึกษาในรูปแบบของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก นอกจากนี้ยังกำหนดให้หน่วยงานที่จัดการศึกษาระดับปฐมวัยถ่ายโอนการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลที่สถานศึกษาตั้งอยู่ในพื้นที่ เนื่องจากมีความคล่องตัวในการบริหารจัดการและมี

ความใกล้ชิดกับท้องถิ่นมากกว่า และมีมาตรฐานการศึกษาเดียวกัน (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2545) ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2545-2559 เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและศักยภาพคนในท้องถิ่นให้มีคุณลักษณะที่สามารถบูรณาการวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของสังคมและประเทศชาติ ตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ภารกิจในการจัดการศึกษาท้องถิ่น โดยเฉพาะการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัย เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาความพร้อมแก่เด็กตั้งแต่แรกเกิด ถึงก่อนการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เด็กปฐมวัยได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา และมีความพร้อมในการเข้ารับการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศได้พยายามปฏิบัติการกิจด้านการศึกษาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของตนเอง ภารกิจในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นหลายแห่งยังมีความพร้อมไม่แตกต่างกันมากนัก สภาพปัญหาที่พบบ่อยเป็นปัญหาด้านโครงสร้าง องค์กร ปัญหาบุคลากร ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของผู้บริหาร (กองราชการส่วนตำบล กรมการปกครอง, 2539)

ปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการถ่ายโอนภารกิจ อำนาจ หน้าที่ และงบประมาณในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งสิ้นจำนวน 14,326 แห่ง จากการถ่ายโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มาสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้นเองนั้น ทางนักประสานและการพัฒนาการจัดการศึกษาท้องถิ่นได้ศึกษาสภาพการจัดการศึกษาที่ผ่านมาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่ทราบบทบาทหน้าที่ในการจัดการศึกษาตามอำนาจหน้าที่ของตนเอง ทำให้ขาดแหล่งเรียนรู้ ที่หลากหลาย และมีจุดอ่อนด้านบุคลากร คือ ส่วนใหญ่ยังขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการศึกษา และอำนาจ การตัดสินใจส่วนใหญ่อยู่ที่ผู้บริหารท้องถิ่น (สำนักประสานและการพัฒนาการจัดการศึกษาท้องถิ่น, 2552) ซึ่งสอดคล้องกับรายงานวิจัยของ ทศนีย์ นาคคุณทรง (2553) ได้ศึกษาสภาพปัญหาและหารูปแบบการเรียนการสอน พบว่ามีปัญหาด้านการบริหารงาน ด้านสถานที่ ด้านการบริการ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ และด้านการบริหารจัดการ นอกจากนี้จากการศึกษาข้อมูลและรายงานวิจัยเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในท้องถิ่น เขตภาคตะวันออก พบว่าการให้บริการในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กเล็กก็จัดได้ไม่เพียงพอและมีปัญหา ในเรื่องคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนให้แก่เด็ก ปัญหาด้านบุคลากรที่ยังขาดความรู้ความชำนาญในการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับพัฒนาการ และระดับอายุของเด็กที่อยู่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งนับว่าปัญหาดังกล่าว เป็นปัญหาสำคัญของ

การพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ดูแลเด็ก ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้องได้รับการพัฒนาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กในระดับปฐมวัย

การใช้รูปแบบการจัดการกิจกรรมโดยใช้แนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน (Experience-Based Approach) เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนได้มีโอกาสรับประสบการณ์ แล้วได้รับการกระตุ้นให้สะท้อนสิ่งต่างๆ (Reflection) ที่ได้รับจากประสบการณ์ออกมา เพื่อพัฒนาทักษะใหม่ๆ เจตคติใหม่ๆ หรือวิธีการคิดใหม่ๆ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550) ซึ่งนักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึงขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐานไว้ดังนี้

Kolb (1984) กล่าวถึง การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม ขั้นที่ 2 ผู้เรียนสะท้อนความคิดจากประสบการณ์ด้วยมุมมองที่หลากหลาย ขั้นที่ 3 ผู้เรียนสรุปความรู้จากการสังเกตและการสะท้อนความคิดเป็นความคิดรวบยอด ซึ่งเป็นนามธรรมและสรุป เป็นหลักการซึ่งได้จากการบูรณาการการสังเกตกับทฤษฎี และขั้นที่ 4 ผู้เรียนนำหลักการนั้นไปประยุกต์ใช้ หรือทดลองใช้ในสถานการณ์ต่างๆ

ชัยงค์ พรหมวงศ์ (2540) กล่าวถึงขั้นตอนการสอนแบบอิงประสบการณ์ มีทั้งหมด 7 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ประเมินก่อนเผชิญประสบการณ์ (Pretest) ขั้นที่ 2 ปฐมนิเทศการเผชิญประสบการณ์ (Briefing) ขั้นที่ 3 เผชิญประสบการณ์ (Coping) ขั้นที่ 4 รายงานความก้าวหน้า (Reporting) ขั้นที่ 5 รายงานผลการเผชิญประสบการณ์ (Debriefing) ขั้นที่ 6 สรุปผลการเผชิญประสบการณ์ เป็นการสรุปการเผชิญประสบการณ์ และ ขั้นที่ 7 ประเมินผลหลังเผชิญประสบการณ์ (Posttest)

Marlowe & Page (1998) ได้เสนอขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์เป็นฐาน 5 ขั้นตอน ในรูปแบบประสบการณ์ (Experiential Model) คือ 1. กำหนดเป้าหมาย (Goal Setting) 2. การมีส่วนร่วมของประสบการณ์ ที่ได้วางแผนร่วมกัน (Experiencing หรือ Participate in a Planned Experience) 3. การสะท้อน (Reflecting) ที่ผ่านกระบวนการสังเกต (Process through Observation) ผ่านการกำหนดเป้าหมายแล้ว มีการสะท้อน และวิเคราะห์ (Reflection and Analysis) 4. การสรุปอ้างอิงเป็นหลักฐานแนวความคิดรวบยอด (Generalizing) ที่ได้จากประสบการณ์และการประมวลผล (Formulate Abstract Concepts, Rules, and Principles from Experience and Processing) และ 5. การประยุกต์ใช้ (Application) ในสถานการณ์ใหม่ๆ

สมศักดิ์ ภู่วิการวรรณ (2544) กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์เป็นฐาน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ 1. ประสบการณ์ (Experience) 2. นำเสนอและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (Publishing) 3. อภิปรายผล (Discussing) 4. สรุปอ้างอิง (Generalizing) และ 5. ประยุกต์ใช้ (Applying)

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542) กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์เป็นฐานว่าเป็นกระบวนการ ที่มีความเป็นพลวัตร โดยอาจเริ่มที่ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งแล้วเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างขั้นตอน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1. ประสบการณ์ (Experience) 2. การสะท้อนและอภิปราย (Reflection and Discussion) 3. ความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด (Understanding and Conceptualization) และ 4. การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด (Experiment or Application)

ทั้งนี้การนำแนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์เป็นฐานมาใช้ในการพัฒนาครู เป็นการนำแนวทาง การพัฒนาการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่นับว่ามีประโยชน์ต่อการพัฒนาครู อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองของครู ซึ่งการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐานมุ่งเน้นให้เกิดการประยุกต์ใช้ความคิด ประสบการณ์ ความสามารถและทักษะต่างๆ ในเวลาเดียวกันสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง เกิดความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นๆ จนเกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ในการหากระบวนการและวิธีการต่างๆ โดยผ่านการคิด วิเคราะห์ปัญหา และหาเหตุผลในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง สรุปผล และนำเสนอสิ่งที่ค้นพบ

โครงการวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องการหาแนวทางในการพัฒนาครูผู้ดูแลเด็ก เพื่อให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะทางการสอน ในด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะส่วนบุคคล เพื่อแก้ไขปัญหาคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้วิจัยพบว่าการใช้แนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน (Experience-Based Approach) เป็นแนวทางการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาผู้ดูแลเด็กได้ ผู้วิจัยจึงต้องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน โดยมีการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่มีความเป็นรูปธรรมและมีรายละเอียดเพียงพอต่อการส่งเสริมให้ครูผู้ดูแลเด็กสามารถพัฒนาตนเองได้ จึงเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้สามารถค้นหาและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับครูผู้ดูแลเด็กในระดับปฐมวัย อีกทั้งยังสามารถตรวจสอบปรากฏการณ์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับครูผู้ดูแลเด็กที่เกิดขึ้น ในสภาพจริง ซึ่งจะนำไปสู่การอธิบายรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น รวมทั้งยังสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นกับครูผู้ดูแลเด็กในด้านความรู้ เจตคติ และทักษะของครูผู้ดูแลเด็กที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ นั้นสามารถวิเคราะห์ให้เห็นสภาพการณ์ เงื่อนไขการกระทำ ผลลัพธ์ของกระบวนการนั้นๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ กับการพัฒนาผู้ดูแลเด็กต่อไป

วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน เพื่อพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของผู้ดูแลเด็กในท้องถิ่นเขตภาคตะวันออก
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของผู้ดูแลเด็ก

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนาโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีการแทรกแซง (intervention) แบ่งการดำเนินการวิจัยเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐานเพื่อพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของครูผู้ดูแลเด็กในท้องถิ่นเขตภาคตะวันออก ประกอบด้วย

ช่วงที่ 1 การพัฒนาต้นแบบการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

- 1) ศึกษา วิเคราะห์แนวคิด และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการใช้ประสบการณ์เป็นฐาน (Experience-Based Approach) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะของครูและบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนาสมรรถนะของผู้ประกอบวิชาชีพครูในด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะส่วนบุคคล การวัดและประเมินผลสมรรถนะของผู้ประกอบวิชาชีพครู

- 2) พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน โดยการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐานของนักวิชาการและนักการศึกษา จากนั้นนำแนวคิดการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐานตรวจสอบคุณภาพ และความถูกต้องของกระบวนการกับผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

ช่วงที่ 2 การทดลองใช้ต้นแบบการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

- 1) คัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นผู้ดูแลเด็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด จำนวน 30 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง

- 2) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสมรรถนะทางการสอนของผู้ดูแลเด็ก

- 3) ดำเนินการตามขั้นตอนของต้นแบบการจัดการเรียนรู้

- 4) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพแบบมีการแทรกแซง คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การบันทึกการไตร่ตรองตนเอง (reflection) และการสนทนากลุ่ม (focus group)

ช่วงที่ 3 การวิเคราะห์และปรับปรุงแบบการจัดการเรียนรู้

- 1) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น
- 2) การประเมินผลการทดลองใช้ต้นแบบการจัดการเรียนรู้

- 3) การปรับกระบวนการจัดการเรียนรู้

ระยะที่ 2 การสรุป นำเสนอและถ่ายทอดผลการวิจัยประกอบด้วย

2.1 รวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล

2.2 นำเสนอผลการวิจัย คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐานเพื่อพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของผู้ดูแลเด็กในท้องถิ่นเขตภาคตะวันออก (ฉบับสมบูรณ์)

2.3 นำเสนอผลการเรียนรู้ของครูผู้ดูแลเด็กที่ส่งต่อการพัฒนาสมรรถนะทางการสอน

2.4 ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่กลุ่มเป้าหมาย

ผลการวิจัย

ผลการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐานเพื่อพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของครูผู้ดูแลเด็กในท้องถิ่นเขตภาคตะวันออก ประกอบด้วย

ช่วงที่ 1 การพัฒนาต้นแบบการจัดการเรียนรู้ มีผลการวิจัยดังนี้

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ เริ่มต้นจากการศึกษา วิเคราะห์แนวคิด และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการใช้ประสบการณ์เป็นฐาน (Experience-Based Approach) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะของครูและบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนาสมรรถนะของผู้ประกอบวิชาชีพครูในด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะส่วนบุคคล จากนั้นพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน โดยการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง สร้างกระบวนการ ตรวจสอบคุณภาพ และความถูกต้องของกระบวนการจากผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข ซึ่งต้นแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐานที่พัฒนาขึ้น มีลักษณะดังนี้

ขั้นที่ 1 ประสบการณ์ คือ การเปิดโอกาสให้ได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเนื้อหาที่ใช้ในการให้ความรู้หรือนำไปสอนทักษะต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ประสบอยู่ก่อนแล้ว เป็นการกระตุ้นให้ครูดึงประสบการณ์ของตนเองออกมาใช้ในการเรียนรู้ และแสดงความคิดเห็น แบ่งปันประสบการณ์ที่เหมือนหรือแตกต่างจากของตนเอง โดยผ่านกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus group) หรืออาจจะทำกิจกรรมในใบงาน เพื่อกระตุ้นให้ดึงประสบการณ์นั้นออกมาใช้

ขั้นที่ 2 สะท้อนความคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และอภิปราย คือ การได้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึกของตนเอง แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันในกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้ครู เกิดการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น ทำให้ได้ข้อสรุปที่หลากหลาย ทั้งนี้ผู้วิจัย จะเป็นผู้กำหนดประเด็นวิเคราะห์วิจารณ์

ขั้นที่ 3 สรุปอ้างอิง คือ การสรุปข้อความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากการค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และ อินเทอร์เน็ต หรือจากการสังเกต การอภิปราย การสะท้อนความคิด และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่มมาเป็นความคิดรวบยอดของตนเอง

ขั้นที่ 4 ประยุกต์ใช้/ทดลองใช้ในสถานการณ์ต่างๆ คือ การนำหลักการมาประยุกต์ใช้ หรือทดลองใช้ในการจัดการเรียน การสอน

ช่วงที่ 2 การทดลองใช้ต้นแบบการจัดการเรียนรู้ มีวิธีการดำเนินการดังนี้

ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น และสมรรถนะทางการ สอนของครูผู้ดูแลเด็ก จากนั้นคัดเลือกผู้ดูแลเด็กที่สอนในศูนย์ พัฒนาเด็กเล็กในเขตจังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด จำนวน 30 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง จากนั้นดำเนินการตามขั้นตอน ของต้นแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐานที่พัฒนาขึ้น ทั้ง 4 ขั้นตอน โดยทั้ง 4 ขั้นตอนใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ 2 สัปดาห์ ซึ่งผู้วิจัยได้ทดลองใช้ต้นแบบการจัดการเรียนรู้ทั้งสิ้น 4 เดือน จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การบันทึกการ ไตร่ตรองตนเอง (reflection) และการสนทนากลุ่ม (focus group)

ช่วงที่ 3 การวิเคราะห์และปรับปรุงแบบการจัดการ เรียนรู้

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น หลังจากทดลองใช้ต้นแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด ประสบการณ์เป็นฐาน เพื่อพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของครู ผู้ดูแลเด็กในท้องถิ่น เขตภาคตะวันออก พบว่าครูผู้ดูแลเด็ก มีสมรรถนะทางการสอนในด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ เพิ่มขึ้นในทุกด้าน ซึ่งพิจารณาจากการสังเกต การสนทนา การสัมภาษณ์ การอภิปรายและแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ต่างๆ ร่วมกัน และการสะท้อนความคิดผ่านทางบันทึกการไตร่ตรอง ตนเอง

3.2 การประเมินผลการทดลองใช้ต้นแบบการจัด การเรียนรู้ จากการประเมินความพึงพอใจเกี่ยวกับการใช้ต้นแบบ การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน โดยพิจารณา รายด้านพบว่า ความพึงพอใจ ที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตาม แนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน คิดเป็นร้อยละ 94.50 ด้านความรู้ ความเข้าใจที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์

เป็นฐาน คิดเป็นร้อยละ 94.50 และด้านการนำไปใช้ คิดเป็นร้อยละ 93.87 และนอกจากนี้ข้อมูลจากแบบสอบถาม และข้อมูลจากการ สังเกต และการสัมภาษณ์ยังพบว่ามีข้อเสนอแนะ ในการปรับปรุง และพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ เรื่องระยะเวลาในการ ดำเนินการในขั้นที่ 4 คือ การประยุกต์ใช้/ทดลองใช้ในสถานการณ์ ต่างๆ ควรมีการเพิ่มระยะเวลาให้มากขึ้น กล่าวคือ ควรเพิ่มระยะ เวลาในขั้นตอนนี้เป็น 3 สัปดาห์ ซึ่งจากเดิมใช้เวลาเพียง 1 สัปดาห์ เพื่อให้สามารถดำเนินการในขั้นของการประยุกต์ใช้และทดลองใช้ ได้อย่างเต็มที่ และควรมีการติดตามผลการนำไปใช้ของครูด้วย

3.3 การปรับกระบวนการจัดการเรียนรู้ จากการ สะท้อนถึงปัญหาในเรื่องระยะเวลาในการ ดำเนินการในขั้นที่ 4 ดังที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ปรับระยะเวลาในการดำเนินการให้ เพิ่มขึ้นเป็น 3 สัปดาห์ เพื่อให้ผู้ดูแลเด็กสามารถนำความรู้ที่ได้รับ ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

ระยะที่ 2 การสรุป นำเสนอและถ่ายทอดผลการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล จากต้นแบบการจัดการเรียนรู้ จากนั้นนำเสนอ รูปแบบการจัดการ เรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็นฐานเพื่อพัฒนาสมรรถนะ ทางการสอนของผู้ดูแลเด็กในท้องถิ่น เขตภาคตะวันออก (ฉบับสมบูรณ์) แก่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เข้าร่วมโครงการ และ นำเสนอผลการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้ของผู้ดูแลเด็กที่ ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะทางการสอนแก่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ที่เข้าร่วมโครงการ

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์ เป็นฐานได้ผ่านขั้นตอนการศึกษาพัฒนา และปรับปรุงกระบวนการ และการพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของครูผู้ดูแลเด็กตามแนวคิด ประสบการณ์เป็นฐาน ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่เกิดขึ้น และ นำเสนอผลการวิจัยเพื่อตอบคำถามการวิจัย 2 ข้อ คือ

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์ เป็นฐานเพื่อพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของผู้ดูแลเด็กในท้องถิ่น เขตภาคตะวันออก มีลักษณะและขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไร รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์เป็น ฐานเพื่อพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของผู้ดูแลเด็กในท้องถิ่นเขต ภาคตะวันออก โดยมีลักษณะและขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 4 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 ประสบการณ์ คือ การเปิดโอกาสให้ได้รับ ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเนื้อหาที่ใช้ในการให้ความรู้หรือนำไป สอนทักษะต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ประสบอยู่ก่อนแล้ว เป็นการ

กระตุ้นให้ครูตั้งประสบการณ์ของตนเองออกมาใช้ในการเรียนรู้ และแสดงความคิดเห็น แบ่งปันประสบการณ์ที่เหมือนหรือแตกต่าง จากของตนเอง โดยผ่านกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus group) หรืออาจจะทำกิจกรรมในใบงาน เพื่อกระตุ้นให้ตั้งประสบการณ์ นั้นออกมาใช้

ขั้นที่ 2 สะท้อนความคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และอภิปราย คือ การได้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึกของตนเอง แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันในกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้ครู เกิดการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น ทำให้ได้ข้อสรุปที่หลากหลาย ทั้งนี้ผู้วิจัย จะเป็นผู้กำหนดประเด็นวิเคราะห์วิจารณ์

ขั้นที่ 3 สรุปอ้างอิง คือ การสรุปข้อความรู้ที่ได้จาก การเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากการค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และอินเทอร์เน็ต หรือจากการสังเกต การอภิปราย การสะท้อน ความคิด และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม มาเป็นความคิด รวบรวมของตนเอง

ขั้นที่ 4 ประยุกต์ใช้/ทดลองใช้ในสถานการณ์ต่างๆ คือ การนำหลักการมาประยุกต์ใช้ หรือทดลองใช้ ในการจัดการเรียน การสอน โดยในขั้นนี้ใช้ระยะเวลาในการปฏิบัติขึ้นอยู่กับการนำไป ใช้ของแต่ละบุคคล

2. ผลการเรียนรู้ของครูผู้ดูแลเด็กที่มีต่อการพัฒนาสมรรถนะ ทางการสอน

หลังจากการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตาม แนวคิดประสบการณ์เป็นฐาน เพื่อพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของ ผู้ดูแลเด็กในท้องถิ่นเขตภาคตะวันออก ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ประสบการณ์ ขั้นที่ 2 สะท้อนความคิด แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ และอภิปราย ขั้นที่ 3 สรุปอ้างอิง และขั้นที่ 4 ประยุกต์ ใช้/ทดลองใช้ในสถานการณ์ต่างๆ นั้น จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การบันทึกการไตร่ตรองตนเอง และการสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้ดูแลเด็กมีสมรรถนะทางการสอนในด้านความรู้ ทักษะ และ คุณลักษณะเพิ่มสูงขึ้นในทุกด้าน กล่าวคือ สมรรถนะทางการสอน ในด้านความรู้พบว่า ผู้ดูแลเด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่อง ที่ตนเองสอนเพิ่มมากขึ้น สังเกตจากการที่ได้ทบทวนความรู้เดิม และเพิ่มพูนความรู้ใหม่ มีการอภิปราย และแลกเปลี่ยนความรู้ และ ประสบการณ์ต่างๆ ร่วมกัน และการสะท้อนความคิดผ่านทางบันทึก การไตร่ตรองตนเอง ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหัวเรื่อง ที่ตนเองต้องสอนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังพบว่าแต่ละคนมีการพัฒนา ตนเองในด้านความรู้ และเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองในการ จัดการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสังเกตจากการนำความรู้ที่ได้ไป ประยุกต์ใช้ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนของ ตนเอง ตัวอย่างเช่น ในหน่วยการเรียนรู้เรื่องวิทยาศาสตร์ของหนู จากการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่ามีการจัด กิจกรรมที่หลากหลาย เน้นให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง

โดยครูเป็นเพียงผู้สาคิดและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม เท่านั้น ซึ่งพบว่าบรรยากาศในห้องเรียนเต็มไปด้วยความสนุกสนาน เต็มใจ ตื่นเต้นและสนใจในการทำกิจกรรมเป็นอย่างมาก ส่วนใน ด้านทักษะ การสอนพบว่า ผู้ดูแลเด็กมีการพัฒนาสมรรถนะใน ด้านทักษะที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งจากการสังเกต การสนทนา การสัมภาษณ์ และจากบันทึกการไตร่ตรองตนเองพบว่า ผู้ดูแลเด็กมีความชำนาญ และมีทักษะในการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องที่สอน เพิ่มมากขึ้น และมีการค้นคว้ากิจกรรมที่ทันสมัยทั้งของไทยและ ต่างประเทศในลักษณะต่างๆ ที่จะนำมา ประยุกต์ใช้ในการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนผ่านทางโซเชียล ส่งผลให้กิจกรรมต่างๆ มีความทันสมัย ซึ่งเป็นผลมาจากการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการ อภิปราย การแสดงความคิดเห็น และการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันนั้น ทำให้ได้เรียนรู้รูปแบบการจัดการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย รวมทั้งข้อ เสนอแนะ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ทำให้ตระหนักถึง รูปแบบการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัย มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ครูยังได้สร้างสรรค์ สื่อการเรียนการสอน ทดลองใช้สื่อ และฝึกปฏิบัติการทำกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดความ ชำนาญก่อนนำไปใช้ในการจัด กิจกรรมกับเด็กในชั้นเรียนอีกด้วย และในด้านการพัฒนาคุณลักษณะพบว่า ผู้ดูแลเด็กมีการพัฒนา สมรรถนะ ด้านคุณลักษณะ อันได้แก่ แรงจูงใจ อุปนิสัย และ อัตมโนทัศน์ เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า ผู้ดูแล เด็กรู้สึกภูมิใจ ดีใจ และมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ของตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้ผู้ดูแลเด็กมีความมุ่งมั่น และ มีความกระตือรือร้นที่จะจัดกิจกรรมต่างๆ ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะ ได้รับการตอบรับที่ดีจากเด็กๆ และยังเกิดความภูมิใจที่สื่อที่ผลิตขึ้น เป็นที่ชื่นชอบของเด็ก นอกจากนี้ยังพบว่าในการผลิตสื่อการเรียน การสอนนั้นไม่จำเป็นต้องซื้อหรือใช้วัสดุที่มีราคาแพง แต่สามารถใช้วัสดุธรรมชาติ หรือวัสดุเหลือใช้มาผลิตสื่อการเรียนการสอน สำหรับเด็กได้อีกด้วย

อภิปรายผล

จากการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด ประสบการณ์เป็นฐานเพื่อพัฒนาสมรรถนะทางการสอน ของผู้ดูแล เด็กในท้องถิ่นเขตภาคตะวันออก สามารถนำผลการวิจัยมาอภิปราย ได้ดังนี้

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดประสบการณ์ เป็นฐานเพื่อพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของผู้ดูแลเด็กในท้องถิ่น เขตภาคตะวันออกที่พัฒนาขึ้นนั้นมีความเป็นรูปธรรมและมีขั้นตอน ที่ชัดเจนในการส่งเสริมให้ผู้ดูแลเด็ก สามารถพัฒนาสมรรถนะทาง การสอนของตนเองให้เพิ่มขึ้นได้ ซึ่งรูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้น ทั้ง 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นประสบการณ์ ขั้นสะท้อนความคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และอภิปราย ขั้นสรุปอ้างอิง และ ขั้นประยุกต์ใช้/ทดลองใช้ในสถานการณ์ต่างๆ นั้น เป็นการเปิด

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) ระยะยาว พ.ศ.2550-2559**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กองราชการส่วนตำบล กรมการปกครอง. (2539). **กฎหมายระเบียบและข้อบังคับองค์การบริหารส่วนตำบล**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2540). “ชุดการสอนรายบุคคล” ในเอกสาร **การสอนชุดวิชาสื่อการศึกษาพัฒนาสร** หน่วยที่ 4. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทัศนีย์ นาคนูต. (2553). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**. 4(1): 77-78.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2542). **แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- สมศักดิ์ ภูวิภาวรรณ. (2544). **การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการประเมินตามสภาพจริง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). **การจัดการเรียนรู้แบบประสบการณ์และที่เน้นปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักประสานและการพัฒนาการจัดการศึกษาท้องถิ่น. (2552). **มาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย.
- Doyle, E. I. and Ward, S. E. (2001). **The process of community health education and promotion**. Long Grove : Waveland Press.
- Kolb, D.A. (1984). **Experiential learning : Experience as the source of learning and development**. New Tersev : Prentice Hall.
- Marlowe, B.A. and Page, M. L. (1998). **Creating and sustaining the constructivist classroom**. Thousand Oaks, CA: Corwin.